

הסיוור המסכם של השנה עמד בסימן של 43 משתתפים – מכובד.

30.6.17 יום חם ולח, שהלך, בעקבותיה של אשת עכו, נאדין חסון. עם פרק סיום בהשתתפות עבדו, וסיכום במרפסת בבית הצימרים של ניזאר חורי, מול הים.

את הפתיח עשינו ב"בית התיירנים" עם רוני מיארה שמושך בחוטים מטעם העירייה, ועם נאדין. המשכנו אל בית הכנסת הרמח"ל, דרך כיכר אל זיתונה הגענו למפגש עם אמאל אבו חאמד במסגד אל ג'זאר. בהמשך הלכנו דרך מתחם השאזאליה לכנסיית סנט ג'ורג' למפגש עם עבדו.

בית התיירנים

רוני מיארה, יליד עכו, הוא אב הבית של **בית התיירנים**. לפני כשש שנים נפתח המקום על ידי החברה הכלכלית של עיריית עכו (להבדיל מול החברה לפיתוח עכו העתיקה שפועלת מטעם משרד התיירות) בהשראתה של אלה יונגמן. (תיירן = יזם בתיירות). המקום משמש כמודל למקומיים, כלומר: קניית דירה נטושה, שיפוץ והקמת עסק. הבית עצמו יושב מתחת לכנסיית סנט אנדריוז היוונית קאתולית. הטיח מהקירות גורד כדי לגלות את אבן הכורכר. הקיר המזרחי במבנה הוא צלבני. הרצפה – אריחים מהמאה ה-19. גם זו אמירה מול המקומיים "תגיעו להוד ולהדר המקוריים". הפוקוס בפעילות היא על האנשים, בהיבטים של אמנות, קולינריות, מורשת ועוד. היום רוב היוזמות הן של חדרי אירוח. בעכו אין משבר צימרים. התפוסה כמעט מלאה, כי זו "תיירות של תרבות" – מוצר של חוויה רב תרבותית, מקום חי ונושם עם אנשים, דיג, כביסה, כדורגל בסמטה ועוד. הים הוא זה שעושה את עכו שונה מירושלים, למרות הדמיון הפיזי בבנייה באבן. רוני טבע סיסמה לפני כמה שנים (קצת יומרנית לטעמו) – "עכו בירת הגליל", אבל המספרים ממחישים שזו הדרך: כשני מיליון תיירים בשנה, חצי מיליון קוני כרטיסים לאולמות האברים ומשולבים. מה חדש? בעוד שנה תהיה טיילת חדשה שתחבר את חוף התמרים אל שער העיר ההיסטורי. אחר כך גם טיילת אל חוף שפך נחל נעמן.

נאדין (פתיח) – "זו עירי. ההתמחות היחידה שלי היא לאהוב את המקום. מבטיחה להיות סובייקטיבית". הייתה התלבטות איך להציג את הנושא. הבחירה נפלה על נציגים מהקהילות המקומיות: עבדו בכנסיית סנט ג'ורג', אמאל במסגד אל ג'זאר ונאדין בבית הכנסת הרמח"ל. סיור במתכונת כזאת עוד לא היה.

לסיור עצמו נאדין ביקשה שנשאיר את כל מה שאנחנו יודעים (שכלתנות) בצד, כך נשאר פתוחים לשמוע ולראות את הדברים האחרים – הנסתרים. ("הדברים החשובים באמת סמויים מן העין" – מתוך הנסיך הקטן). נאדין הציגה ספר וחוברת. החוברת – "עכו היהודית" של חגי עמיצור. הספר – "עכו – עיר החומות" של יהושע לוריא. פתחנו את הספר ונמרוד הקריא קטע סופי קצר: "[כל הדתות דומות למים חיים, הנתונים בכלים צבעוניים שונים. אם אתה שותה מכלי אדום – נדמה לך שהמים אדומים. אם אתה שותה מכלי כחול – נדמה לך שהמים כחולים. אך בכל הכלים נמצאים אותם המים](#)". (מאה 13).

לפי עיני רוחה של נאדין עכו תמיד הייתה מקום של חיים משותפים לבני עדות ודתות שונות, כך לאורך כל ההיסטוריה, החל מאברהם אבינו שלפי המסורת נכנס לארץ דרך ראש הנקרה וקיבל אירוח בעכו כזר. המשך דרך שבט אשר שבחר להתגורר בקרב הכנעני ולא לגרש או להשמיד אותם. כך הלאה והלאה בסקירה היסטורית ארוכה עם הבלטה של סובלנות הדדית בעכו. פרק הסיום הוא כיום – "סוף מעשה במה שהתחיל לפני 3200 שנה" – חיים משותפים לדתות שונות. (לגבי דת ואמונה: "היעדר הוכחה זה לא הוכחה להיעדר"). הבהאים כמו הסופים הגיעו לעכו באמצע המאה ה-19. "למה עכו היא העיר המקודשת לבהאים בעולם? למה הם בחרו בגן? (גן עדן). הבהאים אומרים שהגן הוא הרמוניה של סוגים שונים. כך בני האדם בעולם, צריכים להגיע להרמוניה ולאור". לדברי נאדין "ההיסטוריה בין הדתות היא היא ההיסטוריה בין מיעוט לרוב" – היום האיזון הוא בין רוב יהודי, בעיר החדשה ובארץ, לבין רוב מוסלמי בתוך העיר העתיקה (72%) ומיעוט נוצרי בתוך העיר העתיקה (28%: 1800 מתוך 5000 תושבים). היום יש רצון לכבד את כל הדתות. (בעיר החדשה יש כמאה בתי כנסת – 47.5 אלף תושבים).

(לפי ספר של ברנרד דיכטר היו בתקופה הצלבנית 57 כנסיות, היום יש 6 ועוד 2 סגורות. יש 7 מסגדים ועוד אחד בעיר החדשה).
הפתיח של נאדין היה מלא התרגשות ואמוציות, מלא פאתוס, מילים מהלב שמראות על מעורבות ואכפתיות רבה.

בית הכנסת הרמח"ל – רבי משה חיים לוצאטו.

לרמח"ל לא היה מזל (מז"ל – מקום, זמן, לשון), כל חייו הוא נדד, גלות מתוך הכרח (רק בעכו נעשתה לו לזמן קצר קצת רווחה). נולד בפדובה, 50 שנה אחרי אירועי שבתאי צבי, כאשר כל היהדות באירופה נמצאה בטרומה. משבר שהביא לפסילת והחרמת כל מה שקשור למגידים, קבלה מיסטיקה וכדומה. הוא חי בסה"כ 40 שנה (1707 – 1747). בגיל 15 כבר ידע בעל פה הרבה מהכתבים היהודיים – תנ"ך גמרא. בחייו הקצרים הוא כתב כשמונים ספרים. החשוב בהם הוא ספר המוסר שנמצא במרבית מארונות הספרים היהודיים – "מסילת ישרים". היה לו מגיד (קול שמימי). הוא עסק בפרד"ס (פשט, רמז, דרש, סוד) היהודי ובעיקר ב"סוד", כלומר בקבלה. בתוך הקבלה העסיקה אותו מאד שאלת ה"צמצום" (סוד הבריאה). לפי נאדין זה גם סוד בית הכנסת הזה – המבנה הארכיטקטוני, וגם הענווה – הבור ממנו קרא הרמח"ל את התורה, שלא כמו במקומות אחרים בהם קראו ועדיין קוראים את התורה מעל במה מוגבהת. זאת הוא עשה כדי לקיים את הנאמר: "ממעמקים קראתיך ה'". מספרים ש"הגאון מווילנה" היה אומר שאם הוא היה חי בתקופתו של הרמח"ל הוא היה הולך אליו ברגל (אפילו על הברכיים) כדי לראות אותו.

מסילת ישרים – אליקו הקריא קטע מתוך הספר – זהו ספר מוסר שאומר איך להיות אדם ראוי, איך לצמצם את עצמך כדי לקבל את האור האלוהי.

נאדין בהמשך לקו שטוותה בפתיח של היום, ממשיכה בשאלות הכוונה: איך קרה שכל גדולי הדור, לאורך תקופות שונות, מגיעים דווקא לעכו? למה האדם הזה שהוחרם בכל מקום אחר, קיבל דווקא כאן בעכו קצת שקט?

בית הכנסת נמצא במרכז של שכונת היהודים (חארת אל יהוד) הקטנה. [אלי חזן ואדם נוסף מחזיקים את המקום מטעם משרד הדתות. 0505377132].

רוני מיארה הוסיף שמתוכנן כאן בעתיד חיזיון אורקולי. שהמתחם יחובר עם הבית שמצפון לו, והכניסה תהיה מכיכר אל זייתון.

יצאנו לכיוון מסגד אל ג'זאר. בדרך בפינה לפני השוק הצצנו על המינרט של מסגד אל מועלק. המינרט מודבק בצורה ברורה ואינו שייך למבנה באופן טבעי. על פי הסימנים וההיסטוריה המסגד בעצם יושב על בית כנסת עתיק. זהו כנראה בית הכנסת שבו התפלל הרמח"ל.

מסגד אל זייתונה

עצרנו בכיכר אל זייתונה ליד מסגד אל זייתונה בדרך למסגד הגדול. באתר של אריאל הדרי "אל-עכו" יש חומר מעניין על הכיכר: *"תושביה הותיקים זוכרים מקום זה בשם כיכר עכי. כאן עמד בנין גדול בן שלוש קומות בבעלות משפחת עכי העשירה. בימי מלחמת השחרור המשפחה ברחו ללבנון ואת הבנין תפסו ערבים מתנועת המקאומה (ההתנגדות) ואחסנו בו נשק וחומרי נפץ. בשל כך הבנין פוצץ ושרידיו פונו בשנות ה-60 בעת פעולות השיקום וריצוף הכיכר. כיום ידועה הכיכר בשם נוסף - כיכר פיראן, על שם מאפיית פיראן הפועלת כאן מזה 60 שנה."*

לא נכנסנו אל החצר של המסגד. לחצר יש שתי כניסות – אחת ממזרח, סגורה, ואחת ממערב. בחצר יש אלמנטים דמויי "אבלק" ממלוכי, ושלושה עמודים יפים. המסגד נבנה כנראה באמצע המאה ה-18 (1754/5 בימי דאהר אל עומר) על ידי שייח' סאדיקי שהגיע מטוניס. שמו של המסגד נובע מבית הספר הגבוה אל-זייתונה בטוניס. מוסד להשכלה גבוהה עתיק, שנמצא ליד מסגד בשם זה. ליד המסגד הוא בטוניס נבנתה מכללה בשם אל-סאדיקי. השייח' בונה המסגד כאן הוא מתלמידי אותה מכללה בטוניס.

גם נור א-דין אל יאשרוטי מייסד הזרם הסופי שאדאלי הגיע מטוניס. יש טענה שלפני שנבנתה הזאוויה הוא התפלל כאן במסגד אל-זייתונה.
יש אמירות של אנשי עכו על קהילה צ'רקסית שישבה במקום. המסגד בנוי על מיקום הכנסייה הצלבנית "סנטה מריה מיהושפט", שנבנתה בתקופה בה עכו שימשה בירה, כתחליף לכנסייה בשם זהה שנהרסה בירושלים, בגת שמנים, על ידי הכיבוש המוסלמי (כך כותב ברנרד דיכטר שמתאר 59 כנסיות בעכו הצלבנית). המיקום היום הוא במרחב של הקומונה הונציאנית.
בחלק הצפוני של חצר המסגד נמצא קברו של מושל עכו בתקופת הכיבוש המצרי – חוסיין עבד אל-האדי. היום המסגד שייך לוואקף פרטי של משפחת אל-עראבי

מסגד אל ג'זאר (היה מושל עכו והמחוז בשנים 1775 – 1804).

גרם של 12 מדרגות מוביל אל שער הכניסה (הכניסה בתשלום). למרגלות הגרם סאביל מפואר. המתחם נבנה על שרידי כנסייה צלבנית, ששימשה משך שנים כמאגר מים ענק שעדיין נמצא מתחת לרחבת המסגד. פגשנו את אמאל אבו חאמד. אמאל פתחה בכך שהמסגד הוא הרבה יותר מאשר מקום תפילה. יש כאן מכלול שלם - 45 חדרים, סאביל כמקור מים, בית ספר, מידאעה - מתחם הטהרה בחצר לפני הכניסה למסגד, מיזוואלה - שעון שמש ששימש לזמני תפילה, ספריה, בית משפט, בית תפילה. יותר מזה. מכיוון שהמסגד הגדול הוא מקום התכנסות, היו מסביבו הרבה חנויות. בעלי החנויות שילמו למסגד כסף וזה שימש לפיתוח המסגד ולעזרה לנזקקים. גם רופא ישב כאן (ממש מתנ"ס). החצר מוקפת סטווים מקורים שנקראים בערבית – באייקי. עמודי התמיכה עשויים מגרניט והובאו מקיסריה, ממש כמו 32 העמודים בחאן אל-עומדן. הארכיטקט הוא סינאן באשה התורכי. למינרט (מואזן) מוליכות 72 מדרגות (במקור אחר מצאתי את המספר 124, ג.ס.). גם קברו של אחמד אל ג'זאר נמצא בחצר המסגד. בתוך המסגד – אומנות של כתב ערבי וצורות גיאומטריות. בגלל האיסור לצייר תמונות התפתח מאד הכתב הערבי לסגנונות שונים (קליגרפיה). כאן זהו סגנון "טולט". מיחראב – גומחה בקיר המזרחי המשמשת ככיוון התפילה למכה. מינבאר – במה מוגבהת עם מדרגות, מקום העמידה של האימאם. בכל יום שישי יש שיעור על נושא אחר מהחיים. סידי – עזרת הנשים. בקיר המערבי בקומה העליונה יש כלוב ברזל ירוק – אסעד שוקיירי המופתי לשעבר הביא לכאן, מאיסטנבול, שערות מזקנו של מוחמד.

אמאל למדה בבית הספר הנוצרי טרה סנטה. למדו שם גם נוצרים וגם מוסלמים. היה כבוד הדדי. בשנות השישים האנשים לא נהו אחרי הדת, הייתה יותר ויותר מתירנות. בשנות התשעים התחילה תנועה של חזרה לדת. "חיג'אב – צניעות. אם האישה צנועה אז הגברים גדלים עם ערכים טובים". (הדרת נשים בסיסית של חברה דתית / גברית / פטריאכלית. הערה שלי ג.ס.). אמאל טוענת שהיא מרגישה לא נוח עם המצב הקיים, בו יש או קיצוניות או מתירנות, ונשאר מעט מקום באמצע. היא חזרה להתפלל לפני 3 שנים. מאז כיתה ח' היא לא התפללה. רק לאחרונה היא שמה חיג'אב, לפני כן היה כובע (גם הכובע וגם החיג'אב של אמאל לבנים, לדעתה זה יפה יותר). זה היה תהליך, בעלה תמך וטען שזה יפה לה. היא לא בעד ניאב – בד שמסתיר את הפה והאף ומשאיר רק עיניים חשופות. בטח שהיא לא בעד בורקה (טאליבן).

שאזאליה – עצרנו ליד הזאוויה, לא נכנסנו. (היינו כבר בסיור במקום ומן הסתם עוד נחזור בסיום עבודות השיפוץ). נאדין אמרה כמה מילים על המתחם והמשכנו.

כנסיית סנט ג'ורג'

כנסייה יוונית אורתודוקסית. נפגשנו כאן עם עבדו.

הכנסייה האורתודוקסית היא המשכה הישיר של הכנסייה המזרחית שהחלה בשנת 325 באימפריה הביזנטית. עבדו לא אוהב את השם יוונית אורתודוקסית. זו השתלשלות היסטורית שמעוותת את השם. הכנסייה לדבריו אינה יוונית, יצא שהיו הרבה אנשי דת יוונים ושפת התפילה הבסיסית נהייתה יוונית. אבל בתורכיה היא תורכית ובישראל היא ישראלית. בכל המדינות ובכל השפות יש ליטורגיה ולחנים

זהים. הכנסייה הזאת של עכו נבנתה בימי דאהר אל עומר במאה ה-18. דאהר אפשר חופש פולחן. עבדו סיפר סיפור על איבריהם חלף שהיה רופא ועזר לדאהר אל עומר. דאהר שאל כמה שטח הוא רוצה תמורת ריפוי. ואיבריהם חלף מול מכובדים ביקש חלקה בגודל של עור פר. דאהר לא האמין למשמע אוזניו, והפציר בו לקחת חלקה גדולה יותר. איבריהם התעקש על חלקה בגודל עור פר. הביאו עור של פר ואיבריהם התחיל לגזור את העור עם מספריים ברוחב דק מאד סביב סביב. כך הוא קיבל את השטח הגדול שעליו יושבת הכנסייה והמנזר.

עד שנת 1948 הנוצרים היו 20% מאוכלוסיית עכו. היום הם מונים רק 1.8%. "הקהילה כאן היא מיעוט בתוך מיעוט, זה טוב, ככה אין אויבים, כי אין לנו כוח אלקטוראלי". מיעוט כזה מושך ללימודים גבוהים באוניברסיטאות ולקידום אישי. מתוך כל תושבי עכו העתיקה עבדו הוא מורה הדרך היחיד (כמו ראדה בולוס בנצרת וקוסטה ביפו – כולם אורתודוקסים!!).

המשפחה של עבדו "התנפצה" וגם נפוצה בשנת 1948. כאן בארץ נשארו שרידים. הפייסבוק בשנים האחרונות גילה את המשפחה המפוזרת בכל העולם.

בשנים האחרונות יש התעוררות נוצרית בעכו ובארץ, בעיקר בעקבות מה שקורה במזרח התיכון – הקופטים, האשורים, הקלדנים – כל הנוצרים במזרח התיכון מושמדים. לדבריו של עבדו אפילו הילדים שלו שותפים להתעוררות הזאת.

עבדו זוכר מילדותו את עכו יותר ליברלית ופתוחה מהיום, לדבריו זה היה בהשפעת המנדט הבריטי. בשנת 1948 הקהילה עברה משבר. האמידים והמנהיגות ברחו. באו הרבה פליטים מהכפרים שנהרסו בסביבה. למעשה לקח עשרות שנים כדי ליצור פה בעיר העתיקה כור היתוך חדש. לכן מחוץ לבתים מלוכלך ובתוך הבתים נקי – בית מרקחת. (מעניין שדווקא עבדו לא הזכיר את הדו קיום בתוך עכו).

סיכום

עברנו אל המרפסת של **ניזאר חורי**. ניזאר היה איש מחשבים עד שהחליט ליזום ולהפוך לתיירן. הוא סיפר שהמצב לא פשוט. הוא גם סיפר על אמריקאי שישב אצלו שנה וחצי. מעניין. 0524622428.

נאדין סיכמה את היום, עם דגש נוסף על הדו-קיום השורר בעכו. לדבריה זה לא אומר שאין קונפליקטים, אבל יש הרבה רצון טוב מכל הכיוונים. ועל כך אולי נשמע בסיור ההמשך, אולי בשנה הבאה.

עברנו לפרק הסיכום. שתינו לחיים מהמשקה שהביאה נגה. הקראנו את הסיכום שהכינו חברי הצוות המוביל. אמרנו תודה לכל האנשים שנתנו יד להצלחת העונה החולפת. רחל הקריאה ברכת תודה לצוות המוביל. נפרדנו מעוד עונה טובה.

תודה

הנושא של עכו בהיבט דתי הועלה כבר בעבר. נאדין היא זו שהרימה את הכפפה (עם לחץ מתון), והיא הרימה גבוה. השילוב, של נושא כזה עם תושב/ת המקום, שמביאה את הדברים מתוך מעורבות, היכרות אישית ואכפתיות, היה נפלא. ההכנה והעבודה הקשה של נאדין נשאו פרי. נהנינו. נאדין הצטרפה אל הצד של העשייה, אל ההובלה. ועשתה זאת בכבוד. הרבה סיפוק לה ולנו. תודה לך נאדין. תודות גם לרוני מיארה, לאמאל אבו חאמד, לעבדו ולניזאר חורי.